



MAGYAR ÍRÁST A MAGYARNAK!

Korszerű írásmintákat az Egyetemi Nyomda hozott forgalomba ezelőtt tíz évvel. Magyar ábácéskönyvet adott ki a nemzetiségi iskolák számára, melyekbe a sajtó alá rendező Czákó Elemér a müncheni Sütterlin antikvált vette át némi módosításokkal. Ezeket még ma is, katolikus és protestáns iskolákban egyaránt, a legjobb eredménnyel használják minden vezérkönyv és külön átképző tanfolyam nélkül.

Nemzetiségeinknek volt tehát olyan értékű tankönyvük, mint aminőt pl. az erdélyi szászok vagy a felvidéki kisebbségek is használtak. A magyar iskolákban azonban hátrább volt a betűtanítás. Czákó biztatására Luttor Ignác vette kezébe a dolgot. E célra felhasználta a bécsi Legrün »Zsinórirásnak« nevezett betűit szintén némi módosításokkal (l. Alois Legrün: Naturgemässer Schreibunterricht. Lehrerbücherei. Bd. 12.). Luttor apostoli buzgólkodásával nagy érdeklődést tudott iránta kelteni.

Czákó és Luttor azonban abban tévedett, hogy a német betűkultúrának egy-egy másodlagos termékét vette mintául, mert a németeknél nem az antikva a fontos, hanem a fraktur. De míg a hazai németiséget kielégíthette a Sütterlin-féle változat, a magyar gyakorlatban a Legrüntől való kölcsönzés nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

ÚJÍTÓ KÍSÉRLETEK.

A zsinór-reformírás igen alapos elemzésben részesült a budapesti és a székesfehérvári tanügyi értekezleten, legfőképpen pedig a Néptanítók Lapja 1918. május 15-től 1939. január 15-ig megjelent számainak hasábjain és Holló Károly A magyar iskolák írástanításának reformjáról c. könyvében. Az a vélemény alakult ki általában, hogy szükség van az írás megreformálására, de a reformírás jelen formájában még nem kielégítő. Egyszerűsítés helyett sokféleséget hozott.

Ahol kiváló a tanító egyénisége, vagy válogatottabb a növendékanyag, ott »felragyog az eredmény«. A széleken, a vidéken s a tanyákon azonban az oktatás csak munkatöbblettel dőcög előre. Nagy érdeme e kísérletnek, hogy megmozgatta a maradiságot s kinyitotta a kaput az új gondolatok számára. Lényegében azonban az egész kérdést ott kell folytatni, ahol a Magyar Paedagogia már első évfolyamában elkezdette (1902).

A *zsinór* az írásban ugyanis egymagában még nem lényeg. (A zsinór alkalmazása a magyaroknál valamikor értelmi tényező volt, nemcsak dísz; a karon, nyakon és mellen védelmet nyújtott a kardcsapás ellen.) A mai betűvetésben a zsinór inkább díszítmény, olyan műtűrkeféle, melyről egy szerzetestanár azt írta, hogy valóságos pepita-írás, dolgozatjavítás közben belekáprázik a szem. Egy újmet cég Redis-nevű tollának reklámjával ment szét a világba. 8 nyelven jelentetett meg könyveket e gyár a gömbhegyű tollal írható zsinór-betűkről (l. Fr. Leberecht: Neue Wege des Schreibunterrichts. Heintze u. Blanckertz. Berlin.). Az angolok már rég csapott hegyű (J) tollal írtak *szalagírást*, nálunk ugyanezt tették az ünnepléses *rond*-tollakkal, melyek voltaképpen a legrégebb nád- és lúd-tollak elipariasított utódai. A hegyes acéltollat viszont kínos gondossággal kényszerítették az iskolákban, hogy a hajszálvonalat nyomással derékban megvastagítsa és *láng-* vagy *árnyékolt* (árnyalt) írást hozzon létre. Szóval az írószerszám, ha stílusnak nevezték is a rómaiak, egymagában nem adja meg a kézírás stílusát.

Sőt a betűk országában az *állóírás* sem döntő jelentőségű. Az Egyetemi Nyomda revíziós irkája világosan rámutat arra, hogy az állóírás csak az egyenesen tartott papírlapnak s az egyenesen tartott hátgerincnek a vetülete.

Marad tehát mint megoldandó probléma a *betűforma*, a *betűfűzés* és a *szókép*. Ehhez azonban nem kellene se betűtornák, se módszertannak nevezett retorikai tornagyakorlatok. A »folyamatos lendületből« sem szabad kényszerítő elvi szabályt csinálni. Nincsenek és nem is voltak a világon a neon-feliratokon kívül megszakítás nélküli szóképek soha, legfeljebb az autogramokban. Ez inkább rajztanári elgondolás a Prang-rendszer szellemében. A zömök törzsek, az elnyújtott térközök, a túlzott felbokrétázás, az ugráló folt-hatások nem illenek a munka emberének hétköznapijához, kinek ajtajánál ma már a gyors- és gépírás versenyző gyakorlatiassága kér bebocsátást.

A betűvetés korszerűsítésében is az evolúció jelent többet a revolúciónál. Aztán még valami! Ismerni kell saját előzményeinket, hogy olyan alapra építhessünk, amely a miénk. Szellemi nagyságaink úgy rögzítették meg gondolataik betűit és szavaik tagolását, ahogy a magyar hangsúly, a magyar ütem megkívánta. Kodály megállapította, hogy a magyar beszéd hanghordozásában, modulációjában benne van a magyar lelkiség. Ugyanez áll a magyar írásra is. Betűformáink felépítésében, szóképeink elrendezésében megtalálhatjuk a nekünk szükséges nemzeti zamatot és értelmet.

Ezek szerint a magyar írás sorsát nem irányíthatjuk csupán külföldi tanulságok bekebelezésével, ismernünk kell népiségünk (ethnikumunk) idevonatkozó megnyilatkozásait is.

MAGYAR BETŰK.

A magyarság a nyugati keresztény kultúrához való csatlakozásakor költörök eredetű rovásírását felcserélte a latin betűvel. Itáliai hatásúak a Szilveszter-korona s a koronázási palást feliratai. Az árpádházi udvarok kancellistái a párizsi egyetemen tanultak latin írást. Nagy Lajos alatt Nápoly, Mátyás alatt Firenze gazdagította kódexeinket. Az első antikva betűcsalád Rómából érkezett a budai nyomdába 1472-ben. Szóval a cirill- és a német (fraktur) betűs szomszédságok ellenére kitarítottunk a latinizálás mellett mindvégig. Még a germanizáló Habsburgok is olyan magyar írásmestert foglalkoztattak udvarukban, mint Bocskay György, akinek 1572-ből való betűremekei ma is a bécsi művészettörténeti múzeumban őrzik: s aki a magyar nemeslevelek és hivatalos iratok betűstílusát századokra szólóan kialakította számunkra (I. Magyar Iparművészet, 1912.). Prédikátoraink is elkerülték a protestantizmus hazáját, Németországot s betűmintákért inkább Hollandiába mentek. Miszótfalusi Kiss Miklós kiadványai fölött az Elzevirek lelke lebeg. Az Elzevirek forrása pedig a velencei Aldus Manutius, ki viszont Petrarca kézírata nyomán alakította a reneszánsz legszebb kurzívját. Nem csoda, ha a mi protestáns iskolamestereinktől tanult nagyjaink (Arany, Petőfi, Kossuth, Jókai stb.) világos és derült gyöngybetűiben olasz lezármazást vélünk felismerhetni. A barokkos cikornyától meglehetősen távol tudta magát tartani még Mikes és Zrínyi Miklós is.

Ugyanezt látjuk népünk korszó-, fejfa-, kapu- s egyéb feliratain. Szóval a magyarság lelkiségének mindenkor a szerkezeti, azaz értelmi szépségű betűk feleltek meg leginkább, amiben van logika és kevés vonallal sokat mond. Ki ne ismerne rá ebben is a magyar gondolkozásmód, világszemlélet, cselekvő akarat jellegzetes megnyilatkozásaira?

Az eliparosodott XIX. század utolsó negyede e kincseket végkép eltemette. Már amikor felcserélték a lúdtollat az acéltollal, előképül a réz- és acélmetszetű póklábbetűk szolgáltak. Ezek a litografus rajzolóok kezére jutva olyan »szépírási mintákká« szegényültek, melyeknek formáit kínlódva le lehetett ugyan rajzolni, de ütemezett iskolai írással lemásolni annál kevésbbé.

A sorok megdőltek a régi állóírás helyett (I. Magyar Paedagogia, 1902. Kollmann, Böngérfi és Kárpáti cikkeit): De megdőlt annak a gerince és ízlése is, aki ezeket írta. Zrínyitől Jókaiig legtöbb betűvetőnk állóírással írt. Csak a kiegyezés után, németközvetítéssel kapott régiebb francia minták hatása alatt lett divattá a nekidőlés.

ANGOL ÉS OLASZ PÉLDÁK.

A betűvetés korszerűsítésében ismét csak a német stációnál állottunk meg s nem függesztettük tekintetünket messzibb és széle-

sebb horizontok felé. Pedig a latin írás művelőinek és fejlesztőinek két olyan sikeres példája kínálta számunkra a tanulságokat, mint aminő az angol és az olasz. Mindkettőből lehet tanulni, de utánozni egyiket sem szabad.

Angliában az elemi iskolákban a legszebb régi angol kéziratok betűit másolják le minden betűfűzés nélkül, mint ahogyan a klasszikus görög szövegeket szokták. Utóbb mindenki »kiírja« a betűket a maga egyénisége szerint egyszerűsítve és összekapcsolja a vérmérsékletének megfelelő könnyítésekkel. Ez a rendszer nem ismer sem parancsuralmat, sem egyformásítást. Meghagyják mindenké számára a saját kezeírásának legszabadabb kifejlődési lehetőségeit a mult legszebb eredményeinek eszményként való bemutatásával. Angliában minden hagyomány szentség, s bár a 12 éves gyermekben már kifejlődik egy életre szóló egyéni írás, az mégis érezhető közös nemzeti sajtáságot tükröztet vissza, a közös mult tisztelete folytán. Nálunk a gyökértelenség miatt mindenki másként ír felnőtt korában, mint ahogyan iskolás korában írt.

Az olaszok 1928-ban kezdték el az írásreformot. A Programma Didattico később készült el s ma sincs még mindenütt bevezetve. Célkitűzései azonban ránk nézve nagyon hecsesek.

Az olasz nemzet régi nagy multjának kincsestárából mindent készen tud meríteni. Mégis új írásával annyira kíván egyszerűsödni, mint helyesírásával. Mindent megkönnyít az emlékezet számára. Kifüstöli a fölösleges díszeket. Betűalakzatai ma már olyanok, hogy a kis- és nagybetűk, továbbá a nyomtatott típusok lehetőleg hasonlítanak egymáshoz s így írásuk és olvasásuk is könnyebben megtanulható. A betűk azonban mégsem tagadják meg szülőanyjukat, a képet. Arányaik, tagozatuk, konstruktivitásuk külön szépséget jelent. Olaszországban is kísérleteztek Heintze és Blanckertz Redistollaival, de ott azért a gömbhegyű toll (*la penna punta tonda*) mellett mindjárt használták a csapothegyű tollat is (*la penna punta tagliata*). Sőt néhol a régimódi hegyes tollal lángírást is írtak.

AZ EGYSZERŰSÍTETT ÉS NEMZETIESÍTETT ÍRÁS.

Amikor tehát mi újítani szeretnénk a betűvetés terén, akkor tanulhatunk az angolok nacionalizmusából, akik a saját multjuk megbecsüléséből indulnak ki, és tanulhatunk az olaszoktól, kik egyszerűsítenek mindent a logika s az értelmi szépség határáig. Nekünk is olyan betűformák kellene, amelyeket a mi kultúránk képviselői csiszoltak ki a gyakorlati használatra. Ezeket korszerűsítve megkapjuk azokat az iránybetűket, melyek a mi mai lelkiségünknek legjobban megfelelnek és amelyeket mindenki rögtön felfog, mint

a magyar beszédet, s amelyeket viszont mindenki ösztönösen tovább is fejleszt. Ez lesz az az élő betűvetési folyamat, mely a multból fejleszti ki a jelent s melyre azt lehet mondani, hogy jövője is van.

Milyenek legyenek tehát az egyszerűsített magyar nemzeti (racionalizált és nacionalizált) betűk?

Nemzeti jellegűek. Azoknak a nagyjainknak kezeírásából induljanak el, akiknek szellemi öröksége is a miénk. Köznapi használatra »kiírott« alakzataiban megtaláljuk azokat az egyszerű és jellegzetes hajlásokat, rezdüléseket, vonalvezetéseket, formaképzéseket és elrendezéseket, melyekben egyéniségükből is visszatükröződik valami. Egy egyéniség ízlése egymagában véve csak kis patak, de sok kis magyar patakból lesz a nemzet etnikumának nagy folyója. Sütterlin, Barless, Legrün, Pfaltz, Luttor és Jovicza tiszteltreméltó megoldásai helyett jöjjenek segítségünkre a magyar tollnak hősei: Zrínyi, Kazinczy, Lévy, Kossuth, Jókai, Ady s mind ahány, kik a betűk tartalmi részén kívül annak formai megjelenítésével is támogatni képesek. Csokonai vagy kortársa, Katona István történetíró betűiből egymagából a legnemesebb magyar ábécét lehetne összeállítani.

Nem szépírást akarunk, hanem köznapi használatra szánt gondolatrögzítő segédeszközt, amelyet azonban ne csak jól lehessen írni, hanem olvasni is könnyű legyen. Kisebb parádé mellett több értelem legyen benne, s a legegyszerűbb munkásember is erőltetés nélkül birtokba vehesse. Ez a magyar művelődési közösség legszélesebb alapja.

Az oktatás egyszerű legyen. Az illetékes felsőbb hatóságoknak dönteniök kell a felől, hogy mindig csak egyfajta iránybetű legyen kijelölve a tanítás számára. Az élet úgylis módosít mindenben, de az iskola ne legyen zavarok keltője.

Vezérfkönyv és tanfolyam helyett elég egy bőséges magyarázat és mintalap (betűkapcsolással, számjegyekkel és írásjelekkel). A kapcsolásnak csak egy szabálya van: a betűtestek lehetnek különböző nagyságúak, de a betűk közti térfogatoknak azonos területi nagyságuk legyen. Minthogy írni nem könnyű, de olvasni még mindig nehezebb, kívánatos, hogy aki tanít, az maga is tanulja meg a magyar nemzeti betűvetést. Ne csak azért, hogy teljes meggyőződés töltse el, hanem azért is, mert a legjobb tanító mégis a jó példaadás. A megtanuláshoz pedig csupán elhatározás kell, más semmi. Még a felnőttek is csatlakozhatnak a magyar íráshoz maguktól.

A MAGYAR NEMZETI ÍRÁS KIALAKÍTÁSA.

Bokrétába kötöttük a magyar kultúremberek kezeírásából javasolható alapformákat (iránybetűket, betűvázakat).

Ady Endre nagy **A** betűje olyan, mint a kis **a**. Csokonaié karcsúbb: **A**. Eötvösé zártabb: **A**. Kossuthén egy kis dísz is van: **A**. Merőben ellentétei ezek a reformirás gótikus **A**-jának. Az **Aa** formája a görög alfa leszármazottja: **α da**.

Jókai **B**-je kapcsol, Széchenyié nem: **B**. Ugyanígy írják a B-t: Kölcsey, Bethlen István és még sokan mások. Beöthy Zsolt: **B**-je, Kisfaludy K. és Gróf Bánffy M. **B**-je a görög **β**-ből indul el. Alapjában véve a B az **I** és a **3** összetétele.

A **C** Mikes, Czuczor, Csokonai, Cholnoky s még többek írásában ilyen egyszerű.

Domanovszky Sándor **D**-je, Kossuth **D**-je, Irányi D. **S**-je, közül az első a legalkalmasabb. A kis **d** visszája a **e**-nek s a múlt századi reformkorszak és a 48-as idők általánosan használt formája (Jósika, Kossuth, Vörösmarty, Petőfi, Madách, Endrődi S.), bár a **d** betű szebb.

Az **E** Mikes, Arany, Csokonai formája.

f: Deák Ferenc és Herczeg Ferenc használja. **f**: Fáy és Kazinczy zászlócskával írja. Fraknoi. Vilmosé még egyszerűbb: **f**

g: Zrinyinél a felsővonalon az **A**-val egyezik és közel áll a kis **g**-hez. A nagy **G**-t Csiky, Szekfü, Glatz Oszkár is hasonlóan írja. Gárdonyié még egyszerűbb **G**.

H: Aranyé a leggazdaságosabb. **H**: Hóman Bálinté még egyszerűsíthető. A **H** Petőfié. Zrinyi és a Halotti Beszéd nagy **h**-ja nem időszerű.

Jókai **J**-je szép és a nagy író iránti tiszteletből használni lehetne; a kacsaringóban a j pontja van elrejtve. Csokonai is ilyesfélét ír: **J**.

A **K** Csokonaié, Jókai és Kossuth **K**-ja is közel áll hozzá. A kis **k** írásában Mikes **k**-ja túlságosan különleges, csaknem minden magyar írónk így írja: **k** (Jósika, Berzsenyi, Kölcsey, Petőfi, Madách, Teleki Pál).

Az **L** Móra Ferencé. Csokonai, Ravasz László, Lyka Károly és Liszt Ferenc is hasonlóan írja.

Az **m** és **n** Berzsenyinél fordul elő a legtisztabban a kis **m** és **n** felnagyításaként. De Kisfaludy S., Csokonai, Munkácsy, Bethlen Miklós, Berzsenyi, Madách és Márai Sándor kézírása is hasonló. (Természetesen Mussolini is ezt használja.)

Prohászka **O**-ja könnyen írható s az Ady **A**-jával tartja a rokonságot. Ezt a formát Csokonainál és Vargha Gyulánál is megtaláljuk.

A **P** Pintér Jenőé, a **P** Móra Ferencé és Popovics Sándoré, a **p** Teleki Pálé, a **P** a Halotti Beszédben fordul elő. A kis **p** Rákosié

Jenőé, a *W* Rippl-Rónaitól való. Mind jó.

Az *Q* Jókaié, az *R* Mikesé, az *R* Kölcseyé. Jókarié a legjobb. A kis *r* általánosabb (Horthy, Kisfaludy, Ady, Herczeg), mint az *ʀ*.

S : Petőfié áll legközelebb az írott kis *s* -hez, Arany és Csokonai *S*-je pedig a nyomtatott *S*-hez.

T : Tormay Cecilét fogadhatjuk el. Tisza is így írta nevét *T*, valamint Petőfi így kezdette a Nemzeti dalt: *T*. A kis *t* előnyös, Kölcsey és Zrínyi csak akkorára írja: *t*, mint az *ʀ*-et.

U : Aranynál, Csokonainál és sok másnál fordul elő. Az *ü* betűt Mikes egy vonallal intézi el: *ū*. Talán a hosszú *ü*-re is ki lehetne valamit gondolni: *ū*, hogy ne kelljen a tollat kétszer felemelni.

A *U* Aranyé, a *V* Csokonaié, a *V* Vörösmartyé, a *V* Vas Gerebené, a *W* a Halotti Beszédben fordul elő fraktur izzel.

Aa Bb Cc Dd Ee ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll
Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Xx
Yy Zz ~ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 ~

Legalább 18 nagybetű olyan, hogy a kisbetűvel csaknem teljesen azonos. Ez nagyban tehermentesíti a tanítást és a tanulást. Végeredményben pedig jó érzéssel tölthet el minden magyar embert, ha az ő betűiről Ady, Arany, Petőfi, Kossuth, Zrínyi, Mikes s a magyar művelődésnek többi világitó szellemei mosolyognak feléje. Ők a magyar írás legméltóbb védnökei. Gyakorlatiasságuk mellett a nemzeti önismeret és öntudat leghatékonyabb erősítői.*

Czakó Elemér.

* Mint a Betűországban (Szentiványi Gábor néven) volt szerkesztője ez ábécét is Voinovich Géza és Úrhegyi Alajos szerkesztőtársaim hozzájárulásával alakítottam ki. A betűanyag összegyűjtésében dr. Borbély Lászlóné segédkezett. A továbbfejlesztés érdekében minden hozzászólást szívesen fogadok, mert e cikk csak indítás akar lenni.